

Сто метрів під землею в глибині десятиметрової штольні, в духоті і нафтовім сопусі працює робітник. Раз за разом гатить він дзюбаком у ілувату опоку і відриває від неї кусні лепу. Але опока тверда, скупа і тільки по невеликому шматочку дає собі видирати частки свого тіла. Вона глухо гуде і стогне під ударами дзюбака, мов плаче, мов грозить; вона пріє вонючим потом, але не подається, уперто держить заховані свої таємні скарби. Робітник, здоровий парубок, що недавно прибув із гір до Борислава на роботу, починає злитися.

— Г-ге! — приговорює він, гепаючи щосили в ямку, в котру гепав уже три рази, не можучи відлупити грудки лепу.— А, мать твоя скалічена! Та доки ти будеш стояти? Пускай!

І він щосили заважив дзюбаком у ямці, щоб відлупити грудку. Грудка врешті подалася, і він узяв її обіруч і кинув у кибель.

— Отам до пса! Йди на світ! Покуштуй сонця! — приговорював він.— Го-го, небоже! Я не жартую! Зо мною не нагваряйся, бо я вмю дати раду й не такому, як ти! Ти не знаєш, що значить сімсот овець. То не те, що одна з другою грудка, а я й їм умів дати раду.

І він бере за ухо кибель, повен лепу, несе його до шахти, привішує до линви і дзвонить, щоб тягли, а сам з порожнім киблем вертає назад до штольні і береться далі дзюбати землю. Його думки бігають за вівцями по полонині, і він, щоб розбити самоту і темноту, любується тими думками, гуторить про них і з глиною, і з дзюбаком, і з порожнім киблем, і з сокирою,— бо тільки й усього його товариства тут у глибокій безодні.

— Ти гадаєш, небоже, що то мала робота сімсот овець? Адже то живе, адже то кожде свій розум має. Невеликий розумець — звичайно, німіна,— а все-таки такий, як бог йому дав. Ади, в ліс зайде чи в полонину, то вже держиться купи. Не розбігається одно туди, друге сюди, так як рогата худоба. А все купкою. Г-ге!

А медвідь, злодій, тільки й чекає на те. О, він також має розум! Ще й який! Недаром вуйко, пан Кулаковський! Сидить за колодою і чекає, аж цілий гурт овець увійде між виверти, а тоді тільки скік, і має їх усі, як у стайні. І всі видусить до одної. А вони, біднятка, вже навіть не бегечуть, тільки зіб'ються в купку і чекають тихо своєї смерті. Г-ге!

Палиця в руці, цівка через плече, пищавка за поясом,— так я, небоже, щорана вирушав за вівцями. Три пси — цу-цу! Наперед турми один, а два по боках, а я ззаду. Іду та й постою. Овечки, як рій пчіл, розсипалися по зеленому. Чорна купка, біла купка, чорна купка, біла купка. Тут ущипне травку, там ущипне та й далі, та й далі. Не пасе так, як худобина, тільки щипле, як дитина, ніби бавиться, ніби поспішає десь-кудись. А передом барани, коменданти. Турми не треба завертати, тільки їх. А бир-бир! А дря-у!

Вівчарські окрики лунають по темній штольні, перемішуючися з глухим гепанням дзюбака.

— А гарно там у нас у горах, у полонині! Ой гарно! Делікатно! Не то, що тут у вас, бодай ви...

Він хотів заклясти, але вдарив себе долонею по роті.

Його душа була тепер у атмосфері поезії, серед живої природи, чутливої та видючої, і він боявся образити її, бо був у її власті.

— Гарно там у нас! Ой господи! Досить чоловік наймитував, гірко бідив, на чужих робив, а проте не жаль згадати. Вийдеш у полонину — зелено довкола, тільки головатні* тулять до землі свої білі головки, мов цікаві очі визирають з-поміж трави та моху. Холодно. Вітер тягне. Дихаєш широко повними грудьми. Все довкола пахне, все так і дихає на тебе здоровлям і силою. Внизу ліс оперізує полонину чорною стіною, а над тобою піднімається круглий шпиль гори. Тихо довкола, тільки вівці шелестять у папороті, десь-колись пес гавкне, зелена жовна застукає в

лісі або закричить вивірка. А я йду собі помалу, стану, сопівку з-за ременя, як не заграю, як не задрібочу, як не заведу думки, аж серце в грудях підскакує або сльози на очі навертаються! Г-ге! Пек тобі! Пускай! Г-ге!

Дзвінок згори. Прибув порожній кибель. Робітник бере свій повний кибель, виносить до шахти і виправляє вгору, а сам вертає з порожнім. Вертає в войовничім настрої, бо вже починає голодніти. Люто б'є дзюбаком, лупає глину великими куснями, в мріях бореться з медведем.

— Го-го! Вуйку-небоже! То так не йде! Одна вівця, то ніби нічого, але нині ти зарізав одну, завтра заріжеш дві, а позавтру передусиш мені півтурми. Ні, небоже! Такої згоди у нас нема! Ти гадаєш, що я цівку тільки на пострах ношу? Го-го! Вже я віджалую ночі, вже я засяду на тебе в тім виверті! Все мені одно, смерть або життя, а з тобою мушу зробити справу!

Він цюкнув пару разів і зупинився, відпочиває, опертий на держалні дзюбака.

— Злодій вуйко! Три ночі вимучив мене! Мабуть, занюхав письмо носом — не приходив. Але не мене здурити! Вже як я завзявся, то не попущу. На четверту таки прийшов. Темно, хоч око вийми. Вітер стогне у верхів'ях смерік. Потік шумить унизу, а я, скулившись серед коріння величезного виверту, цівку при оці, сиджу, чекаю, надслухую. Вже чую, що йде, знаю, що мусить надійти попри мене, і сиджу, дух у собі запираю. Хрусь-хрусь — уже близько. Витріщаю очі — суне мій вуйко, мов копиця сіна в темноті. Морду підняв догори, вітриль, суне звільна, обережно. У мене очі мало з голови не вискочать, так призираюся, щоб вицілити йому просто під ліву лопатку. Нараз він став, голову набік — фукнув. Занюхав порох. Обертається на місці, щоб дати драла,— і в тій хвилі бух-бух! З обох люф по льотці так і впакував. Навіть не зіпнув вуйко, мов від грому, гепнувся на землю. Але то лише хвиля була така. За хвилю він зірвався з землі, рикнув, звівся на задні ноги та й просто до мене. Видно, не дістав у саме серце. Я вже сиджу, не рушаюся. Втікати нікуди, наби-

вати не час. "Ну,— думаю собі,— коли я кепсько трафив, тільки задряпнув його, то буде по мні. А втім — божа воля. Раз мати родила". Та поки що буде — маю ще сокиру за ременем. Сплюнув у жменю, вхопив сокиру, перехрестився, поправив ноги, що були сперті на двох коренях, плечима оперся о сплетене корінняччя виверта, що, мов стіна, стирчало догори, закусив зуби, похилив голову вниз, щоб бачити добре, та й жду вуйка. А він уже ось-ось. Хапаєся лабами за коріння, нюхає і ричить, так ричить, мов розгніваний п'яниця, що не може сказати слова розумного, тільки чує, що лютий, і ричить, і пхаєся наперед. Ось він занюхав мою ногу та й досягає її лабою. Так, немовби опік мене кропивою, не гірше. І в тій хвилі вістря моєї сокири по сам обух утесалося у вуйкову голову, розчерепило її дотла. Він ще раз застогнав — так тяжко, так жалібно, мов грішна душа на муках,— і повалився додолу, щез у непрозорій пітьмі, в ямі під вивертом. Я й сокири не встиг виймати, таки з ним покотилася вниз. А тоді як не скочу з виверта, та хащами, та на плай, та лісом, та на поляну, та понад яр, ялівцями — одним духом опинився на полонині коло кошари. Стукаю. "То ти, Паньку?" — питає бац ізсередини. "Та я, отворіть". Устав він, засвітив ліхтарню, отворив. "Ну, що?" — "Та нічого",— кажу. "Був вуйко?"—"Та був".—"І пішов?"—"Ні, не пішов".—"А де ж?"—"Лежить".—"Що ти...— Бац не договорив.— Ой любойки, а тобі що в нозі?" — скрикнув. "У нозі?" Я й сам не знав, що мені в нозі, і тільки тепер, поглянувши, я побачив, що весь ходак, і вся онуча, і вся волока — кровава, і кров заливає сліди. Раз, однісінький раз мацнув мене вуйко пазуром по нозі і відразу продер і ходак, і онучу, і ногу аж до самої кості. Коли розвинули ногу, то я зомлів — крові багато витекло. Але бац, спасибі йому, вмів примовити, спинив кров, приложив якоїсь масті, і за тиждень я був уже здоров. А вуйка на другий день знайшли неживого з моєю сокирою в головищу.

Знов дзвінок, знов робітник двигає повний кибель лепу до шахти і приносить новий і знов, копаючи, розмовляє сам із собою, наповнює глухе підземелля не тільки стуком свого дзюбака, але також гомоном своїх слів, поезією своїх лісів і полонин. В міру того, як він голодніє і слабне від втоми і задухи, його думки робляться сумніші. Він згадує про важке життя вівчаря взимі, про вівсяний ощипок, бульбу і пісний чир, що

бувають узимі всею його стравою, про нудну молотьбу і ще нуднішу бездіяльність у великім пості, про важкі переднівки, хороби та сварки із-за кусника хліба або недопеченої бульбиці. Він згадує про те, як то тепер переводиться вівчарство через те, що полонини позакупували жиди, а тим більше виплачується випасати воли, ніж вівці. А при волах уже не та служба, що при вівцях. О, тут тяжка, погана служба! Тут уже не покушаєш ані жентиці, ані будза, ані бринзи, ані бануша. Жий, як пес, і вартуй, як пес! І він швидко покинув сю службу, послухав одного товариша, що нараяв йому йти до Борислава, заробити грошей, пристати на grunt (з грішми тепер усюди приймуть!) і господарювати. І він пригадав собі навіть співанку, якої навчив його той товариш:

Ой піду я в Буриславку

Грошей заробляти,—

Повернуся з Буриславки,

Буду газдувати.

Він попробував вивести сю співанку своїм здоровим, вівчарським голосом, але ні, якось не йшло. Що як що, а співанка у штольні, сто метрів під землею, не йшла.

І він з якимсь пересердям дзюбає далі землю. Він починає ненавидіти її, оту темну, важку, немилосердно тверду землю, що так уперто не дається його дзюбакові.

— Та й тверда ж бо ти, святенька! — говорить він. — І бог тебе знає, чи святенька ти, чи ні?

Він зупиняється, випростовується і починає міркувати над сим питанням, немов воно не знати яке важне.

— Та й справді, чи свята вона тут? Там, наверху, то вже певна річ. І воду святять, і кроплять, і боже слово на ній читають. Але тут? Адже ж відколи світ настав, сюди, певно, ані краплина свяченої води не доходила, ані голос божого слова. Недаром тут такий сопух. Певно, що се не від святого, а від проклятого. Адже ж із сего воску не вільно робити свічок до церкви, видно, що то нечисть, погань! Відпусти, господи, гріха! Чоловік і в таке місце пхаєся, забирає нечисте добро. І се має вийти йому на добре? Ой ні, любойки, ні! Не на добро воно виходить! А той товариш, що мене справив сюди, хіба не згіб у такій самій штольні? Засипало його, задусило, навіть тіла не видобули. Вдавився ним нечистий! Ой господи!

І він хреститься і починає ще завзятіше дзюбати. По бурчанню в животі він чує, що вже швидко мусить бути полудне, і жде потрійного дзвінка, хвилі, коли йому звелять вилізати наверх. А тим часом його уява працює невгамовно, розвертає перед ним усе нові образи, а найрадніше чудові, тихі, ясні образи полонини, лісів, овечої турми і всіх нехитрих пригод вівчарського життя. Кинений долею в глибоку підземну штольню, він чує сам по собі, що ті давні дні минули без повороту, що його шлях звернув у інший бік, що він із давнього, патріархального життя перейшов у нове, незвісне його дідам і прадідам, зразу страшне і дивоглядне, та не в одному ліпше, вільніше, ширше від старого. Але се старе живе в його споминах; із нього лишилося ще стільки, щоб поетичним чаром заповнити і оживити пітьму і самоту нового життя. Так не раз сонце зайде за хмару і з усеї пишноти літнього дня, з усього багатства світла і кольорів лишиться лише стільки, щоби золотим сяєвом обілляти крайчики важких хмар, що нависли над заходом.

* Гірський будяк, дуже низенький, так що його цвіт, завбільшки, як кулак, стирчить при самій землі.